

fot. A. Klimkowski

Położona w południowo-wschodniej Małopolsce Sądeczyzna obejmuje Kotlinę Sądecką, część Pogórza Karpackiego z Beskidem Sądeckim, na zachodzie i północnym-zachodzie, obrzeżami sięgając Beskidu Wyspowego, na wschodzie zaś – Beskidu Niskiego.

Sądeczyznę, silnie zróżnicowaną etnograficznie, zamieszkiwały cztery grupy: Lachy Sądeckie, Górale Sądecy, Pogórzanie i Łemkowie.

W pasie beskidzkim, na zachód od rzeki Poprad, mieszkali Górale Sądecy, na wschód – w Beskidzie Niskim – Łemkowie.

W centralnej i północnej części regionu, w dolinie Dunajca, rozlokowane były rolnicze wsie Lachów Sądeckich. Na wschód od Lachów rozsiedli się Pogórzanie.

The Nowy Sącz region located in eastern Małopolska covers the Nowy Sącz Valley, a part of the Carpathian Plateau with the Beskid Sądecki mountain range, in the west and north-west bordering with Beskid Wyspowy, while in the east with the Beskid Niski.

The Nowy Sącz region, strongly diversified ethnographically, was inhabited by four groups: Sącz Lachs, Nowy Sącz Highlanders, Pogórzanie, and Lemkos.

The Beskid belt west of the Poprad River was inhabited by Nowy Sącz Highlanders, to the west of the Poprad valley, in the Low Beskid, by the Lemkos. In the central and northern parts of the region, in the Dunajec River valley, numerous Sącz Lachs farming settlements were located. The areas east of Lachs were settled by Pogórzanie.

Koncert zespołów klezmerskich, The concert of traditional Jewish music groups
• fot. J. Kurzeja, Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu

2

W końcu XVIII w., na ziemi sądeckiej pojawili się Niemcy sprowadzeni tu przez władze austriackie. Mieszkali w kilkunastu wsiach, głównie w rejonie Lachów, zachowując odrębność kulturową.

Kolejna grupa odmienna pod względem etnicznym i kulturowym, to Cyganie Karpaccy, których biedne osady na obrzeżach wiosek górskich istnieją na Podkarpaciu już od XVIII w.

W ciągu wieków, region ten licznie zasiedlali również Żydzi, którzy zajmowali się głównie handlem oraz areną młynów starościńskich i browarów.

At the end of the 18th century, Germans, brought here by Austrian authorities, arrived in the Nowy Sącz region. They lived in more than a dozen villages, mostly in the areas inhabited by Lachs. They did not assimilate thus preserving their separate cultural identity.

Carpathian Gypsies were another group varying in terms of ethnicity and culture. Their poor settlements have existed on the outskirts of mountain villages in Podkarpacie already since the 18th century.

In the course of the centuries, this region had also been settled by multiple Jews whose main occupation was trade and commerce as well as the lease of aldermen mills and breweries.

Banderia konna Lachów Sądeckich, The suite of the Lachy people on horseback • arch. Starostwa

Lachy Sądeckie

Cechą szczególną kultury Lachów jest jej przejściowy, góralsko-krakowski charakter. Do elementów tradycyjnej kultury Lachów należy strój. Męski składał się z granatowego kaftana z fabrycznego sukna, zdobionego mosiężnymi guzami i haftem oraz spodni (tzw. błękiecie) z haftowaną sercówką i szerokim lampasem. Do tego bogato wyszywana koszula, szeroki pas lub węższy sros, wysokie buty karbowane w kostce, czarny kapelusz z wąską kanią lub czerwona rogatywka z pawim piórem.

Sącz Lachs

A singular feature of the Lachs' culture is its transitory, Cracovian-Highlander nature. The elements of the Lachs' traditional culture include their costume. The male costume consisted of a navy blue caftan of manufacture cloth, decorated with brass buttons and embroidery and trousers (so-called błękiecie) with heart-shaped embroidery and a wide stripe. It was accompanied by a richly embroidered shirt, a broad belt, or a narrower sros, high boots corrugated at the ankles, a black hat with a narrow rim or a red cocked hat with a peacock feather.

Zespół Podegrodzie, The Podegrodzie folk group • arch. Starostwa

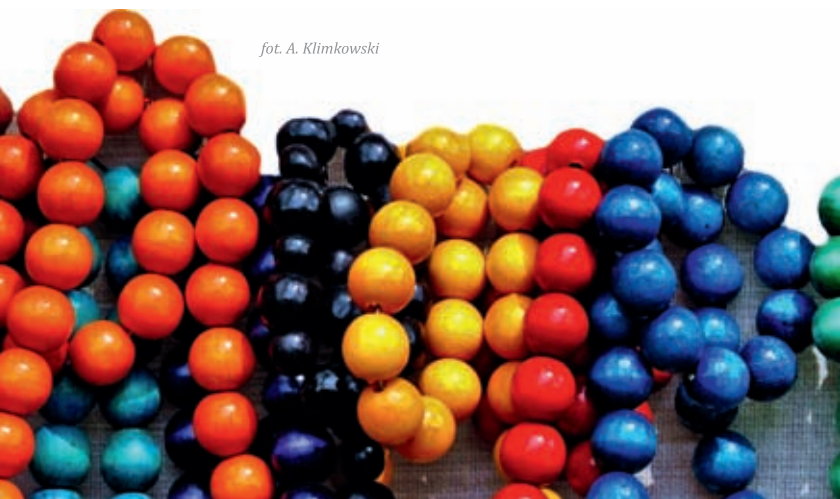
*Kobięcy strój lachowski, ang A woman's costume of the Lachy people
• fot. P. Drożdżik, Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu*

6

- W świątecznym stroju dziewczęcym, typowe były ciemne, aksamitne gorsety wyszywane koralikami w „wita” gałązkę, wzorzyste lub białe długie spódnice z haftem angielskim i fabryczne oraz kolorowe chusty naramienne. U kobiet zamężnych – wełniane lub aksamitne, zdobione wizytki, spódnice i zapaski wełenkowe, a na uroczystości – kaftany z fałdami na biodrach (tzw. organkami), na głowach zaś chusty czepcowe z czerwonym haftem.

W życiu Lachów, oprócz rolnictwa, duże znaczenie odgrywało rzemiosło. We wsiach pracowały warsztaty garncarskie, kołodziejskie, stolarskie i bednarskie. Liczną grupę stanowili też szewcy, kowale, tkacze, rymarze, krawcy i kuśnierze.

fot. A. Klimkowski

Typical holiday outfit for a girl featured dark velvet corsets bead-embroidered in meandering branches, long skirts – white or in patterns with English embroidery and colourful manufacture shoulder scarves. Married women wore woollen or velvet decorated long sleeved loose jacket, skirts and woollen aprons. For festivities – caftans with hip folds (so-called organs) while the headdress consisted of coif shawls embroidered in red.

In the life of Lachs, besides farming, craft played a significant role. Potters', wheelwrights', carpenters', and coopers' workshops operated in the villages. Also shoemakers, blacksmiths, weavers, leather-workers and saddlers, tailors and furriers constituted a numerous group of artisans.

Wesele pogórzeńskie w Sądeckim Parku Etnograficznym, The Pogorze wedding in the Nowy Sacz Ethnographical Park • fot. P. Drożdżik, Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu

8

Pogórzanie

W kształtowaniu się kultury Pogórzan, istotną rolę odegrały wpływy polskich grup ościennych oraz sąsiadujących narodów zakarpaccich, głównie Słowaków i Węgrów, wynikające z ożywionych długoletnich kontaktów. Strój łączy więc elementy ubiorów góralskich (wełniane białe spodnie, kierpce) z ubiorem typowo nizinnym (biała męska płótnianka, włóczkowa czapka magierka).

Mężczyźni nosili długie, wypuszczone na wierzch koszule spięte rzemiennym paskiem, białe spodnie i sukienne kamiziele zapinane na dwa rzędy blaszanych guzików. Kobiety – białe koszule marszczone przy szyi, spódnice ozdobione dołem ząbkami i bogatym haftem, na to nakładały białą zapaskę. Całość stroju uzupełniał gorset.

U Pogórzan na dużą skalę rozwinęło się tkactwo płócienne i sukienne, hafciarstwo oraz koronkarstwo.

fot. P. Drożdżik, Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu

Pogórzanie

In the shaping of the culture of Pogórzanie, influence of neighbouring Polish groups as well as neighbouring nations from the other side of the Carpathians, mainly Slovaks and Hungarians, resulting from animated contacts over long years played a substantial role. Hence, the group's costume combines elements of a highlander outfit (white woollen trousers, kierzce; leather shoes) with a costume typical for lowlands (male white cloth outfit, a woollen magierka cap).

Men wore long shirts left loose over trousers and clasped with leather thongs, white trousers and cloth vests buttoned with two rows of metal buttons.

Women – white shirts creased at the neck, skirts decorated with indentations and richly embroidered at the rim, topped with white aprons. The entire costume was made complete with a corset.

Pogórzanie developed large scale cloth and baize weaving as well as embroidery and lace-making.

fot. P. Drożdżik, Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu

Dzień Dziecka w Sądeckim Parku Etnograficznym, The Childrens' Day in the Nowy Sącz Ethnographical Park • fot. P. Drożdżik, Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu

10

Górale Sądecki

Dzielią się na Górali Łącko-Kamienickich, Ryterskich i Piwniczańskich.

Podstawą tradycyjnej gospodarki Górali Łąckich było rolnictwo i sadownictwo (głównie jabłka i śliwy – region słynie z produkcji śliwowicy). W przeszłości Łącko było też prężnym ośrodkiem kuśnierskim.

Górale Rytersko-Piwniczańscy (zwani czarnymi) natomiast zajmowali się rolnictwem i hodowlą bydła na śródleśnych polanach, w odległej przeszłości także spławem oraz handlem drewnem i wyrobem gontów.

Nowy Sącz Highlanders

They are divided into Łącko-Kamienica Highlanders, Rytro Highlanders, and Piwniczna Highlanders. Agriculture and horticulture (apples and plums mainly – the region is famous for the production of slivovitz) were the basis of the traditional economy of Łącko Highlanders. In the past, Łącko was also a vibrant furrier centre.

On the other hand, Rytro-Piwniczna Highlanders (called black) farmed land and grazed livestock on mid-forest glades, in the remote past they also engaged in rafting and shingle production.

fol. Kapela Ciupaga z Łącka

12

Góralski strój męski składał się z białej, haftowanej koszuli spiętej na piersiach spinką, niebieskiej kamizelki, wełnianych spodni zdobionych wyszyciami – białymi u Łąckich, brązowymi u Piwniczańskich, haftowanej germany – białej lub brązowej. Do tego zakładali kierpce i czarny kapelusz.

Ubiór kobiecy stanowiły: biała, haftowana koszula, dwie spódnice białe i kolorowa na wierzch. Dziewczęta nosiły czarny, zdobiony koralikami i haftem gorset, a mężatki haftowane wizytki, w zimie grubsze katanki. Głowę mężatek stroił czepiec, szyję sznur naturalnych koralii, plecy ochraniała złożona na krzyż chusta.

The Highlander's male costume consisted of a white embroidered shirt clasped at the chest with a clasp, a blue vest, woollen trousers with embroidered ornamentations – white in case of Łąccy Highlanders and brown in case of Piwniczańscy Highlanders, and an embroidered germana (vest) – white or brown. The outfit was made complete with kierpce and a black hat.

A woman's costume consisted of a white embroidered shirt, two white skirts and a coloured one on top. Girls wore corsets decorated with beads and embroidery while married women wore embroidered long sleeved loose jacket and thicker caftans in winter. Married women wore coifs, strings of natural coral, their backs were protected by a cross-folded shawl.

*Nabożeństwo w cerkwi prawosławnej, The service in the Orthodox church
• fot. A. Klimkowski*

14

Łemkowie

Grupa górali ruskich, ukształtowana w wyniku nałożenia XVI-wiecznego osadnictwa rusko-wołoskiego na miejscową ludność polską. Zachowali odrębną tożsamość opartą na wyznaniu (greckokatolickim lub prawosławnym) oraz na mowie – zbliżonej do języka ukraińskiego.

Strój męski składał się z krótkiej lnianej koszuli, płóciennych spodni (zimą wełnianych) i niebieskiej kamizelki. Najbardziej oryginalną częścią stroju była czucha – płaszcz z brązowego sukna narzucony na ramiona, ze zszytymi rękawami.

Kobiety nosiły lniane koszule wyszywane ścięciem krzyżowym, spódnice z fabrycznego płótna w ręcznie drukowane wzory, do tego czarne aksamitne gorsety.

Łemkowie zajmowali się rolnictwem i hodowlą owiec oraz rzemiosłem. Słynęli z obróbki kamienia (ośrodek kamieniarski w Bartnem), wytwarzali łyżki i wrzeciona. Byli także bardzo dobrze znani – aż po Łotwę i Siedmiogród! – z wyrobu i handlu dziegiem i mazią drzewną.

*Procesja z okazji święta św. Jordana, The procession on the occasion of St. Jordan Day
• fot. A. Klimkowski*

Lemkos

A group of Ruthenian highlanders formed as a result of the mixing of 16th century Ruthenian and Wallachian immigration with the local Polish population. They preserved separate identity based on their creed (Greek Orthodox or Orthodox) and their language – close to Ukrainian.

Men's costume consisted of a short linen shirt, cloth trousers (woollen in winter) and a blue vest. The most characteristic part of the outfit was a *czucha* – a brown baize coat thrown over the shoulders with its sleeves sewn up.

Women wore linen shirts embroidered with cross-stitch, manufacture cloth skirts with hand-print patterns and black velvet corsets.

The Lemkos' main occupation was farming, sheep grazing, and craft. They were famous for their stone-cutting and stone-dressing skills (stone-cutting centre in Bartne), they produced spoons and spindles. They were also very well known – as far as Latvia and Transylvania – for their production and trade in wood tar and wood gunk.

Fonoteka, The record library • fot. B. Szymańska, arch. Starostwa

16

Świadectwem bogactwa i żywotności folkloru Sądeckizny jest kilkadziesiąt działających aktywnie zespołów regionalnych, liczni twórcy ludowi – malarze, rzeźbiarze, hafciarki itp. Dokumentacja dorobku miejscowych twórców jest finansowana przez samorząd powiatu licząca już 60 płyt fonoteka regionalnego folkloru. Kształceniem młodych artystów zajmują się powiatowe szkoły muzykowania ludowego – ciągle zainteresowanie nimi jest żywym świadectwem, że region rodzimą tradycją i kulturą stoi, a młodzież ceni dziedzictwo przodków.

The testimony to the richness and vivacity of the Nowy Sącz folklore comes in the form of tens of active regional bands, numerous folk artists – painters, sculptors, embroiderers, etc. The documentation of the output of local artists is a regional folklore sound library already counting 60 records. It is financed by the poviat's authorities. Young artists receive their education at poviat folklore music schools – never decreasing interest in them is a live proof that the region is strong thanks to its native tradition and culture and that the youth value and appreciate the legacy of their ancestors.